

Henning Mankell

De Daisy Sisters

Vertaald uit het Zweeds door
Edith Sybesma

DE GEUS

Proloog

Geen poespas, hier is ze! Eivor Maria Skoglund, achtendertig jaar oud en sinds drie jaar kraanmachinist; vanaf oktober 1977 om precies te zijn.

We ontmoeten haar in november bij de westelijke poort van Domnarvet in Borlänge; haar dienst zit erop en ze huivert in de schemering. Langzaam, bijna met tegenzin, bukt ze om de ketting van het voorwiel van haar gammele, aftandse fiets te halen. Ze voelt een stomme verbittering omdat ze vanmiddag verdorie ongesteld is geworden; ze is deze maand weer niet zwanger geraakt, ondanks het temperatueren om de eisprong in de gaten te houden, de kussens onder haar achterste, en niet in de laatste plaats een hardnekkig, koppig seksleven. Over haar gaat het hier, over haar en over niemand anders.

Over Eivor Maria Skoglund, midden in het leven, dat ze als één lange kwelling ervaart.

Maar natuurlijk is er ook een man op de achtergrond, haar derde welgeteld, de nachtwaker Peo, die op dit moment als een uitgetelde bokser op de donkerrode kunstleren bank in hun gemeenschappelijke woning ligt en lijdzaam probeert te slapen. Hij heeft zijn slaap en zijn dromen nodig, anders houdt hij de eindeloze nachten in verlaten warenhuizen en gemeentekantoren niet vol.

Hij ligt met opgetrokken knieën, zijn bezwete knuisten in zijn kruis, en hij doet zijn uiterste best om niet te denken. Maar alle pogingen zijn tevergeefs, hij blijft wakker liggen, uur na uur, totdat Eivor thuiskomt.

Bovendien zijn er op de achtergrond ook de resultaten van de eerdere huwelijken. Haar kinderen, gelukkig, bedrogen, bitter, halfvolwassen, van alles wat. Maar nu komen zij met zijn allen

op de tweede plaats, dat moet wel, anders vliegt dit verhaal uit de bocht.

Maar goed, er zijn veel denkbare uitgangspunten voor dit verhaal over Eivor.

Maar één springt eruit.

Haar moeder. Elna met het donkere haar.

Zonder grote gebaren, vanuit een soort verbazing die plotse-
ling de kop opstak, kon ze aan de eettafel in de trieste, gehorige
huurflat in Hallsberg uitbarsten: ‘Als ik niet zo ontzettend stom
was geweest om bij de Noorse grens in Dalarna te gaan fietsen,
dan was ik je vader niet tegengekomen en dan was jij er nooit
geweest, meisje. Vergeet dat niet! Vergeet dat nooit!’

Dat was in 1952 of 1953, Eivor weet het niet meer zo precies. Is
haar moeder dan een slecht mens? Ongevoelig, gemeen zelfs? O,
nee, integendeel! Eivors moeder Elna heeft een helder verstand,
een groot hart en ze belijdt bovendien een zeldzaam geloof: eer-
lijkheid! En haar dochter lijkt op haar, niet alleen van uiterlijk,
dat zegt iedereen. Ze vloekt weliswaar niet zo vaak en zo grof als
haar moeder, maar vaak zou ze dat wel graag willen.

Maar Hallsberg?

Ja, ik weet het, het is te vroeg, het verhaal slaat op hol.

Dus klimmen we vanuit de rivierdalen omhoog, naar de
Noorse bergen, terug in de tijd, naar 1941.

1941. Het derde oorlogsjaar. Het is een vreselijk koude winter geweest, maar dat wordt nu goedgemaakt door een zomer die in het hele land lang, droog en heet is.

En daar komen ze aanfietsen, Vivi en Elna, in een land dat nog steeds niet in oorlog is. De 'Daisy Sisters' noemen ze zich, naar Amerikaans voorbeeld. Twee meisjes die graag zingen, moeten een naam hebben, ook al bestaat het repertoire uit Zweedse volksliedjes en suffe smartlappen. Eerst wilden ze zich de 'Ziegler Sisters' noemen, naar zangeres Lulu Ziegler, en toen Rosita Serrano ter sprake kwam overwogen ze of de 'Serrano Sisters' niet beter klonk. Elna vond van wel, maar ze gaf toe. Ze waren Älvdalen, waar ze met de trein waren aangekomen, nog maar net uit gefietst of ze was al gezwicht. Vivi heeft al laten zien dat ze koppig is.

Maar, hoe dan ook, het is zomer, zoveel is zeker, en Elna wordt straks verkracht, of bijna.

'Bijna', dat zegt ze zelf. Want in het diepst van haar vernedering dwingt ze zichzelf om eerlijk te zijn, hoeveel pijn dat ook doet. Heeft ze uit alle macht geschopt, gebeten en geprobeerd los te komen? Lag er echt nergens iets in de buurt waarmee ze kon slaan, een steen, wat dan ook, waar ze naartoe had kunnen kruipen terwijl hij hijgend bezig was? Iets waarmee ze hem uit zich had kunnen slaan? Bovendien is ze eigenlijk geen moment bang wanneer ze onder hem ligt. Hoe zou ze bang kunnen zijn? Hij is maar een bleke, puisterige dienstplichtige, die zelf al net zo bang is!

Twee grijze damesfietsen van het merk Monark en de wereld ligt aan hun voeten. Op de pakjesdrager hebben ze identieke bagage. Eerst een klein koffertje, daarbovenop een slaapzak en vervolgens de regenjas met touw over alles heen gebonden. Dat

is alles, meer hebben ze niet nodig. Het enige verschil is dat Vivi ook nog een kleine grijze fietstas heeft, die naast het achterwiel bungelt.

Ze zijn even oud, en allebei Watervrouw. Ze zijn geboren op 22 januari en 2 februari 1924, in verschillende plaatsen. Want ze mogen zich dan wel de Daisy Sisters noemen, zussen zijn ze niet. Vivi woont in Landskrona, Elna in Sandviken. Toen Elna in de hoogste klas van de lagere school zat, kwam de juffrouw op een dag met een grijze envelop in haar hand en vroeg of iemand een correspondentievriendin wilde. Elna zei ja zonder te weten waarom. Ze had in haar leven nauwelijks eerder een hele brief geschreven. En het had weinig gescheeld of er was nu weer niets van gekomen, want toen ze naar de lessenaar was gelopen en de brief met een knicksje in ontvangst had genomen, had de juf gezegd dat ze hoopte dat haar schoonschrijven het stadium van de hanepoten zou ontstijgen. Toen had ze de brief bijna in het gezicht van de juf gesmeten en er ook nog achteraan gespuugd. Maar haar rapport zou zo al slecht genoeg worden, dus ze had zich moeten inhouden.

Thuis in de keuken van hun arbeidershuisje, waar de fabriek voor het raam opdoemt, leest ze de brief. Moeder Dagmar, die met het eten bezig is, vraagt wat ze doet, maar ze geeft geen antwoord, ze weet dat ze nu moet lezen, snel en grondig, voordat haar vader en haar twee oudere broers uit de fabriek komen, want als de brief dan op tafel ligt, zullen de vragen niet van de lucht zijn.

‘Je hebt toch geen post gekregen?’ vraagt moeder.

Op zo’n domme vraag geeft ze geen antwoord en ze leest verder. Ze leest de verbluffende brief een paar keer door.

‘Ik heet Vivi Karlsson. Ik heb een speld boven de kaart van Zweden laten vallen. Eerst kwam de kop in zee terecht, ergens bij Kvarken. Maar daar woont toch niemand? Toen heb ik hem nog eens losgelaten, toen kwam de kop op Skillingaryd terecht, maar dat klonk zo saai. De derde keer werd het Sandviken, en

daarvan weet ik tenminste dat ze er een voetbalclub hebben. Ze hebben hier tegen BOIS gespeeld en dat ging geloof ik niet zo goed. Mijn vader werkt op de werf, hij is groot, hij is worstelaar geweest voordat hij last kreeg van zijn darmen, aambeien heet dat. Mijn moeder is huisvrouw. We wonen in een kamer met keuken, ik heb twee broers, Per-Erik en Martin. Martin vaart als matroos en Per-Erik wordt metselaar. We zijn communisten, mijn vader in ieder geval wel. Ik ken je niet, maar als je zin hebt om te schrijven, mijn adres is ...'

Keer op keer leest ze de brief en probeert ze Vivi Karlsson voor zich te zien. Maar moeder begint borden en dekschalen op tafel te zetten, er klinken zware stappen op de trap en ze stopt de brief gauw weg.

Maar ze wordt niet met rust gelaten!

De aardappels zijn nog maar half geschild, de lucht van de stinksokken van haar vader en haar broers heeft haar neus nog maar net bereikt, of haar moeder begint al te kletsen.

'Elna heeft vandaag een brief meegekregen van school.'

Vader Rune prikt met zijn vork in de lucht. 'Wat heb je nou weer gedaan?' broemt hij geërgerd.

Elna besluit geen antwoord te geven.

Haar broer Nils is nog maar zestien, hij heeft puistjes en ziet bijna altijd geel onder zijn neus. Hij maakt vaak ruzie met haar, maar toch mag ze hem graag, misschien juist omdat hij haar vastpakt, zich iets van haar aantrekt, ook al draait het meestal op pesten uit.

'Ze heeft een vrijer, natuurlijk', zegt hij en blozend werkt hij zijn eten naar binnen. En zo gaat het verder. Ze zeuren maar door over een brief die ze geen van allen hebben gezien, terwijl de haring en de aardappelen van de borden verdwijnen.

Maar Elna houdt voet bij stuk, het is haar brief, ze zegt niets.

Na de maaltijd verdwijnt haar oudste broer Arne naar de kelder om zich te wassen. Het is woensdag en hij gaat met de trein naar Gävle om te dansen in het cultureel centrum. Hij is twintig

jaar, de leeftijd waarop je alles aankunt, zwaar werk en nachten doorhalen.

Nils boert en gaat op de keukenbank liggen. Hij vertikt het om zijn stinksokken uit te trekken. Haar vader gaat in de slaapkamer op bed liggen en valt meteen in slaap. Elna en haar moeder wassen af, daarna gaan ze koffiedrinken.

Aangezien niemand het over de brief heeft wanneer ze om de keukentafel koffie zitten te drinken, maakt ze van de gelegenheid gebruik om iets te vragen wat ze niet begrijpt. Ze doet net alsof de vraag iets met school te maken heeft.

‘Papa,’ zegt ze, ‘wat zijn aambeien?’

Haar vader zet grote ogen op, zijn mond zakt open en zijn kopje blijft halverwege steken. Maar in tegenstelling tot de meeste volwassenen die ze kent, draait hij niet om de hete brij heen.

‘Die zitten in je kont’, verklaart hij zakelijk. ‘Die krijg je als je een paar jaar lang stenen schijt.’

‘Niet onder het koffiedrinken’, zegt moeder. Nisse grijnst alleen maar, hij is nieuwsgierig en wil alles weten wat met de geheimen van het lichaam te maken heeft.

‘Hoezo, zitten?’ vraagt Elna.

Vader zet zijn kopje neer en knijpt in zijn neus. ‘Je weet wie Einar is? Die collega van me die boven de bakkerij woont? Die heeft dat. Hij zegt dat het net lijkt of er druiven in je reet groeien en dat hij graag zou willen stoppen met eten alleen omdat hij dan niet meer zou hoeven schijten, zo zeer doet dat.’

‘Is het nou nog niet klaar met die vieze praatjes?’ vraagt moeder, terwijl ze van tafel opstaat.

‘Als dat kind iets vraagt, moet ze toch een antwoord krijgen!’ zegt vader resoluut. ‘Vrouwen kunnen het trouwens ook krijgen als ze te hard persen bij de bevalling.’

Dan gaat moeder naar de slaapkamer en slaat de deur dicht. Maar daar trekt niemand zich iets van aan.

‘Een ziekte dus?’ vraagt Elna.

Haar vader knikt en houdt zijn kopje bij voor nog een slok koffie.

‘Kunnen flikkers dat ook krijgen?’ vraagt Nisse plotseling en bloost over al zijn puistjes.

‘Nou hou je je kop’, zegt vader scherp. Ook hij heeft zijn grenzen, en over flikkers praat je überhaupt niet.

Elna heeft het idee dat ze wel weet wat flikkers zijn. Alle gesprekken op het schoolplein in de pauze hebben haar minstens evenveel algemene ontwikkeling opgeleverd als de lange, donkere uren in het klaslokaal.

Flikkers doen het met elkaar.

En ze zouden doodgeschoten moeten worden, net als al die verdomde nazi's, die gek van een Hitler, de communisten ...

Vivi Karlsson schrijft dat haar vader communist is, misschien hun hele gezin wel, dat laatste blijkt niet duidelijk uit de brief. Elna kijkt naar haar vader, die tabak onder zijn bovenlip stopt, waar hij binnenkort geen gezonde tand meer overheeft. Ze bekijkt hem goed. Hij is sociaal-democraat, moeder ook, net als Arne. Wat Nisse is, weet niemand, maar in ieder geval geen communist. Dat zou nooit getolereerd worden. Vader Rune is een onverzoenlijke vijand. Dus kan Vivi's vader er onmogelijk zo uitzien of zich zo gedragen als hij.

‘Ze kunnen oprotten met hun revolutie’, zegt hij. ‘Bij ons gaat het langzamer, maar dan wordt ook elk grassprietje netjes geknipt.’

Dat zegt hij altijd. Maar zo veel politiek wordt er eigenlijk bij hen thuis niet besproken. Tenzij je met politiek de voortdurende gesprekken bedoelt over de slechte tijden, de voortdurende angst voor ontslag, de beperkingen, de loonsverlagingen, kortom: het brood op de plank. Alleen als vader heeft gedronken kan hij weleens tekeergaan. Dan veranderen alle mensen om hem heen in een soort spoken die irritant veel lijken op rechtse rakkers en hun vrouwen. Dan kan hij zo woedend worden in zijn profetische ijver dat hij niet meer rustig nadenkt – wat hij normaal wel

doet – het keukenraam openrukt, een pan naar buiten gooit die vervolgens met een enorme dreun op het erf terechtkomt, en een razende voordracht houdt, recht de nacht in. Als moeder het raam probeert dicht te trekken, loopt ze kans meteen een klap te krijgen, dus ze verdwijnt naar de slaapkamer en slaat de deur achter zich dicht. Dat is haar enige, eeuwige protest, om de deur achter zich dicht te slaan en onzichtbaar te worden. Een andere manier om haar woede te uiten kent ze niet. Dat heeft ze nooit geleerd.

Maar Rune drinkt niet vaak, niet eens regelmatig in het weekend. Hij doet zijn werk op de fabriek goed, gaat gehoorzaam naar de vergaderingen van de vakbond en van de partij. Hij gaat altijd achteraan zitten, 'daar is meer frisse lucht', zoals hij het uitdrukt, en hij zegt nooit iets, vraagt nooit het woord (Ja, misschien heeft hij dat in een grijs verleden eens gedaan toen hij lid was van de jonge socialisten, maar dat is zo onvoorstelbaar lang geleden ...).

Nu is hij tweeënveertig en hij wordt al oud! Van de voortdurende wisselingen van enorme hitte naar bijtende kou heeft hij reumatiek en vaatkramp gekregen. Elke nacht moet hij eruit om met zijn benen te schudden en te schoppen om het bloed weer in beweging te krijgen. Maar aan zijn humeur mankeert nog niets, er is weinig voor nodig om hem aan het lachen te krijgen. Een schuine mop of roddels over een voorman, dat is meer dan genoeg om hem een glimlach te ontlokken. En het maakt hem niet uit dat hij tanden in zijn bovenkaak mist. Hij wordt oud, het is niet anders ...

Elna lijkt op haar vader, ze heeft hetzelfde donkere haar dat alle kanten op steekt, lichtblauwe ogen en een scheve mond die iets naar links afwijkt wanneer ze lacht. Ze heeft een levendig gezicht. Ze is misschien niet zo mooi, maar ze is heel erg aanwezig.

Ze vraagt zich af hoe Rune zou reageren als ze vertelde dat ze een communistische correspondentievriendin heeft opgedaan.